

DESCOPERIREA SOCIOLOGIEI: AUGUSTE COMTE

Ștefan Alexandru BĂIȘANU

Doctor, conferențiar universitar,
Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava, România
e-mail: baisanu@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-4230-6249>

Acest articol prezintă o scurtă privire de ansamblu asupra fundamentelor sociologiei ca știință. Auguste Comte este considerat primul filosof al științei, în sensul modern al termenului. Influențat de socialistul utopic Henri Saint-Simon, Comte a dezvoltat o filozofie pozitivă în încercarea de a media starea generală a răului social în timpul Revoluției Franceze, creând o nouă doctrină socială bazată pe știință. Comte a avut o influență majoră asupra modului de gândire al unor filozofi reprezentativi în secolul al XIX-lea. Conceptul său de sociologie și evoluționism social a dat tonul primilor teoreticieni sociali, antropologi. Teoriile sociale ale lui Comte au culminat cu „religia umanității”, care prefigurează dezvoltarea non-teistică, umanist-religioasă și secular-umanistă a organizațiilor din secolul al XIX-lea. Comte pare să fi inventat cuvântul altruism. Sociologia devine, în timp, un fel de psihologie, dar o psihologie care nu se bazează pe analiza introspectivă a individului, ci pe analiza subiectului universal, a umanității și a istoriei sale. Sociologia este astfel o filozofie a istoriei sau știința umanității luată în considerare în evoluția sa. Sociologia este punctul culminant și rezumatul tuturor științelor care au precedat-o. Sociologia devine astfel o știință unică. Știința umanității este centrul în jurul căruia sunt ordonate toate celelalte științe.

Cuvinte-cheie: Auguste Comte, sociologie, istoria sociologiei, educație, filosofie, evoluționism social.

THE DISCOVERY OF SOCIOLOGY: AUGUSTE COMTE

This article presents a brief overview of the foundations of sociology as a science. Auguste Comte is regarded as the first philosopher of science, in the modern sense of the term. Influenced by the utopian socialist Henri Saint-Simon, Comte developed a positive philosophy in an attempt to mediate the general state of social evil during the French Revolution, creating a new science-based social doctrine. Comte was a major influence on the way of thinking of some representative philosophers in the 19th century. His concept of Sociology and social evolutionism set the tone for the first social theorists and anthropologists. Comte's social theories culminated in the „religion of humanity”, which foreshadowed the non-theistic, humanist-religious, and secular-humanist development of 19th-century organizations. Comte seems to have coined the word altruism. Sociology becomes, in time, a kind of psychology, but a psychology that is not based on the introspective analysis of the individual but on the analysis of the universal subject, humanity and its history. Sociology is thus a philosophy of history or the science of humanity considered in its evolution. Sociology is the culmination and summary of all the sciences that preceded it. Sociology thus becomes a unique science. The science of humanity is the center around which all other sciences are ordered.

Keywords: Auguste Comte, sociology, history of sociology, education, philosophy, social evolutionism.

LA DÉCOUVERTE DE LA SOCIOLOGIE: AUGUSTE COMTE

Cet article présente un bref aperçu des fondements de la sociologie en tant que science. Auguste Comte est considéré comme le premier philosophe des sciences au sens moderne du terme. Influencé par le socialiste utopique Henri Saint-

Simon, Comte a dezvoltat o filosofie pozitivă într-o tentativă de mediere de l'etat general al mal social în timpul Revoluției franceze, creând o nouă doctrină socială bazată pe știință. Comte a avut o influență majoră asupra gândirii unora dintre filosofi reprezentativi ai secolului XIX. Conceptul său de sociologie și evoluționism social a dat tonul primelor teorii sociale, antropologice. Teoriile sociale ale Comte au dus la "religia umanității", care prefigura dezvoltarea non-teistică, umanist-religioasă și secolară-umanistă a organizațiilor din secolul XIX. Comte pare să fi inventat cuvântul altruism. Sociologia devine, în timp, un fel de psihologie, dar o psihologie care nu se bazează pe analiza introspectivă a individului, ci pe analiza subiectului universal, a umanității și a istoriei sale. Sociologia este astfel o filozofie a istoriei sau știința umanității luată în considerare în evoluția sa. Sociologia este punctul culminant și rezumatul tuturor științelor care au precedat-o. Sociologia devine astfel o știință unică. Știința umanității este centrul în jurul căruia toate celelalte științe sunt comandate.

Mots-clés: Auguste Comte, sociologie, istoria sociologiei, educație, filosofie, evoluționism social.

ОТКРЫТИЕ СОЦИОЛОГИИ: ОГУЮСТ КОНТ

În această lucrare este prezentat un scurt rezumat al sociologiei ca știință. Ogüst Kont este considerat primul filosof al științei în sensul modern al termenului. Influențat de socialistul utopic Henri Saint-Simon, Comte a dezvoltat o filozofie pozitivă în încercarea de a media starea generală a răului social în timpul Revoluției Franceze, creând o nouă doctrină socială bazată pe știință. Comte a avut o influență majoră asupra gândirii unora dintre filosofi reprezentativi ai secolului XIX. Conceptul său de sociologie și evoluționism social a dat tonul primelor teorii sociale, antropologice. Teoriile sociale ale Comte au dus la "religia umanității", care prefigura dezvoltarea non-teistică, umanist-religioasă și secolară-umanistă a organizațiilor din secolul XIX. Comte pare să fi inventat cuvântul altruism. Sociologia devine, în timp, un fel de psihologie, dar o psihologie care nu se bazează pe analiza introspectivă a individului, ci pe analiza subiectului universal, a umanității și a istoriei sale. Sociologia este astfel o filozofie a istoriei sau știința umanității luată în considerare în evoluția sa. Sociologia este punctul culminant și rezumatul tuturor științelor care au precedat-o. Sociologia devine astfel o știință unică. Știința umanității este centrul în jurul căruia toate celelalte științe sunt comandate.

Ключевые слова: Ogüst Kont, sociologie, istoria sociologiei, educație, filosofie, evoluționism social.

Introducere

În prezenta cercetare intenționăm să realizăm o scurtă privire de ansamblu asupra fundamentelor sociologiei ca știință. Auguste Comte este considerat primul filosof al științei, în sensul modern al termenului. Influențat de socialistul utopic Henri Saint-Simon, Comte a dezvoltat o filozofie pozitivă în încercarea de a media starea generală a răului social în timpul Revoluției Franceze, creând o nouă doctrină socială bazată pe știință. Comte a avut o influență majoră asupra gândirii unora dintre filosofi reprezentativi în secolul al XIX-lea. Conceptul său de sociologie și evoluționism social a dat tonul primelor

teoreticieni sociali, antropologi. Teoriile sociale ale lui Comte au culminat cu „religia umanității”, care prefigurează dezvoltarea non-teistică, umanist-religioasă și secolară-umanistă a organizațiilor din secolul al XIX-lea. Comte pare să fi inventat cuvântul altruism. Sociologia devine, în timp, un fel de psihologie, dar o psihologie care nu se bazează pe analiza introspectivă a individului, ci pe analiza subiectului universal, a umanității și a istoriei sale. Sociologia este astfel o filozofie a istoriei sau știința umanității luată în considerare în evoluția sa. Sociologia este punctul culminant și rezumatul tuturor științelor care au precedat-o. Sociologia devine astfel o știință uni-

că. Știința umanității este centrul în jurul căruia sunt ordonate toate celelalte științe.

Idei și discuții

Auguste Comte¹ vede rolul sociologiei în descoperirea legilor fenomenelor și nu în aplicarea lor posibilă în vederea înlăturării anarhiei politice. Pentru el sociologia trebuie separată de politică tot așa cum a fost separată medicina de fiziologie. Știința trebuie separată de arta corespunzătoare, deși arta precede știința. În domeniul social multă vreme știința socială nu a fost decât o interpretare mai mult sau mai puțin artistică a politicii.

O problemă deosebită în fața căreia a stat Comte și pe care nu a rezolvat-o decât parțial, a fost aceea a definirii faptului social, a fenomenului sociologic. El fusese foarte atent la definirea faptului fizic, chimic, biologic. Fenomenul sociologic este cel mai complicat dintre toate celelalte. În fața greutății definirii fenomenului sociologic, Comte procedează prin eliminare. Sunt sociale fenomenele cele mai complicate accesibile nouă și care, nefiind studiate de științele precedente, formează obiectul sociologiei.

¹ Isidore Marie Auguste François Xavier Comte (1798-1857) a fost un filosof francez care a fondat disciplina praxeologie și *doctrina pozitivistă*. El este privit ca fiind primul filosof al științei, în sensul modern al termenului. Influențat de socialistul utopic Henri Saint-Simon, Comte a dezvoltat filozofia pozitivă în încercarea de a remedia starea generală de rău social din perioada Revoluției Franceze, creând o nouă doctrină socială bazată pe știință. Comte a fost o influență majoră asupra gândirii unor filosofi reprezentativi pentru secolul 19, cum ar fi Karl Marx, John Stuart Mill și George Eliot. Conceptul său de Sociologie și evoluționismul social au dat tonul pentru primii teoreticieni sociali și antropologi, cum ar fi Harriet Martineau și Herbert Spencer, care evoluează în sociologia academică modernă prezentată de Émile Durkheim ca practică și obiectiv de cercetare socială. Teoriile sociale ale lui Comte au culminat cu „religia umanității”, care a prevestit dezvoltarea non-teistă, umanist-religioasă și laic-umanistă a unor organizații din secolul 19. Comte pare să fi inventat cuvântul *altruism*.

Un lucru important în definirea faptului sociologic și o contribuție a lui Auguste Comte este faptul că el nu pleacă de la individ pentru a defini socialul, ci de la social pentru a explica individul. Individul este o abstracție, realitatea adevărată fiind societatea. Nu trebuie să explicăm umanitatea prin om ci, din contră, omul prin umanitate. De aici rezultă că toate fenomenele umane sunt sociologice. Individul izolat nu poate fi obiect de știință socială, ci numai de biologie. În bună parte, a defini fenomenul social înseamnă a stabili raporturile dintre biologie și sociologie.

Raporturile dintre sociologie și biologie sunt, la A. Comte, destul de strânse. Pe de o parte eșecul lui Montesquieu² și Condorcet³ în întemeierea sociologiei se explică, în bună parte, prin lipsa de dezvoltare a biologiei, iar pe de altă parte, funcțiile intelectuale și morale, adică partea cea mai înaltă a biologicului la om, nu pot fi explicate decât din punct de vedere sociologic. Aici se întâlnesc biologicul și sociologicul pe un teren oarecum comun.

De aici pericolul de a se considera sociologia ca o simplă extindere a biologiei care ar avea să se ocupe și de funcțiile intelectuale și morale. Științele zise morale, adică istoria, dreptul, economia politică etc, se bazează pe aceste funcții care, se spune, s-ar reduce la funcții biologice.

² Charles-Louis de Secondat, Baron de La Brède și de Montesquieu (1689-1755), denumit în general Montesquieu, a fost un avocat francez, om de litere și filozof politic, care a trăit în Epoca Luminilor. El este cunoscut pentru teoria separației puterilor, care este introdusă în mai multe constituții din întreaga lume. Este recunoscut și pentru faptul că scrierile sale au asigurat cuvântului „despotism” un loc în lexiconul politic.

³ Marie Jean Antoine Nicolas de Caritat, Marchiz de Condorcet (1743-1794), cunoscut sub numele de Nicolas de Condorcet, a fost un filosof francez, matematician și politolog timpuriu, a cărui metodă de Condorcet în analiza votului selectează candidatul care va câștiga în alegeri run-off. Spre deosebire de mulți dintre contemporanii săi, el a pledat pentru o economic liberală, instruire publică liberă și egală, constituționalism și drepturi egale pentru femei și oameni de toate rasele. Ideile și scrierile sale au înfrunghiat idealurile Epocii Luminilor și ale raționalismului.

După Auguste Comte sociologia poate tot atât de puțin să fie redusă la biologie, pe cât biologia nu poate fi redusă la chimie. Viața socială are legi proprii, deși se supune și legilor celor mai generale, care sunt comune și fenomenelor studiate de științele constituite anterior. Dacă nu s-ar cunoaște decât societățile animale, atunci poate că sociologia acestor societăți ar putea fi considerată ca o prelungire a biologiei. Aceasta este, însă, imposibil, în cazul societăților umane în care dezvoltarea omului, adică a funcțiilor sale intelectuale și morale, se face în societate, realizând dezvoltarea umanității. Aceste funcții nu pot fi studiate de biologie și ele cer, pentru a fi înțelese, o metodă nouă, anume metoda observației istorice.

Cu toate acestea, Auguste Comte consideră societatea umană ca un organism colectiv, ca un organism unic. Acesta se deosebește de organismul individual prin perpetuitatea lui aproape îndefinită. Specia umană reprezintă o unitate socială imensă și eternă în timp și spațiu. Diversele ei organe, indivizii și națiunile, sunt unite printr-o solidaritate universală și comună la evoluția umanității.

Comte adoptă ideea lui Condorcet care considera specia umană ca o unică ființă ce evoluează, o „imensă unitate socială” și, deși el avertizează contra analogiilor vicioase între organismul individual și această unitate socială, totuși a căutat adesea în organismul social țesuturi și aparate echivalente celor din organismul individual.

Cu toate acestea Auguste Comte a dat o mare atenție caracterului specific al realității sociale care nu poate fi sesizată cu metoda biologică. Cu ajutorul metodei biologice nu poate fi surprinsă specificitatea socialului, influența continuă a generațiilor umane una asupra celeilalte și de aceea se face apel la analiza istorică. *Fără istorie nu există sociologie.* A reduce sociologia la biologie înseamnă a anula trecutul social. Fără îndoială că omul se deosebește de celelalte animale prin perfecțiunea organizării sale și, în acest

sens, fizica socială, adică studiul dezvoltării speciei umane, este o ramură a fiziologiei, istoria civilizației fiind urmarea istoriei naturale a omului. Nu trebuie însă uitat că istoria nu poate fi dedusă din fiziologie.

Exact așa cum obiectul biologiei a impus cercetătorilor să ia în considerație întregul și să meargă de la acesta spre părți, tot așa obiectul sociologiei determină metoda cu care poate fi abordat acest obiect. În biologie cercetătorii au trebuit să țină seamă de consensul vital. Același lucru trebuie avut în vedere și în sociologie, unde consensul social este încă și mai strâns, cu toate că elementele din care se compune societatea, adică indivizii, par mai ușor de separat decât elementele ființei biologice.

Metoda sociologică trebuie, deci, să considere întregul, să țină seama de diversele aspecte sociale, atât în statica socială cât și în dinamica socială, să studieze corelația fenomenelor sociale. Considerarea numai a unor aspecte, studierea izolată a unei serii de fenomene ca, de exemplu, cele economice, politice etc, duce la sterilitate, nu ține seama de necesitatea considerării întregului, înseamnă fărâmițarea întregului printr-o metodă care este caracteristică științelor ce se ocupă cu lumea anorganică. Fără îndoială că legile cele mai generale trebuiesc cunoscute primele, însă oprirea la ele duce la nesocotirea legilor particulare ale fenomenelor mai complexe.

Sociologia, ocupându-se cu fenomenele cele mai complexe, utilizează procedeele folosite de științele precedente, însă are și altele la dispoziție, cerute de această complexitate. Ba, mai mult, fiind știința finală, ea utilizează metoda pozitivă în totalitatea ei.

Sociologia cere ca cercetătorul ei să fie școlit la metodele celorlalte discipline, de la matematică până la biologie, de la care învățăm metoda comparativă. În felul acesta sociologul vede ascensiunea metodică ce duce spiritul uman din treaptă în treaptă până la știința socială. Aici, dezvoltarea intelectuală a individului reproduce dezvoltarea intelectuală a speciei.

Sociologia utilizează metodele științelor anterioare dar nu se poate opri numai la ele, cum credea Laplace⁴, care folosea calculul probabilităților în studii fenomenelor istorice. Sociologia învață de la științele anterioare să folosească metoda observației. Ea nu uită însă că observația nu este ușoară, că pentru a observa faptele, trebuie să le concepem ca independente de trăirile noastre, de conștiința individuală. Pentru aceasta spiritul trebuie, oarecum, să construiască, în prealabil, ceea ce vrea să vadă. Faptul ce nu cade sub observație nu poate fi prins dacă nu avem în prealabil prezentă în gând o teorie prestabilită. Teoria înseamnă legătura faptelor precedente cu cele următoare. În sociologie, prin urmare, trebuie determinate deodată faptele și legile. Faptele sunt sterile, inabordabile, dacă nu sunt, în prealabil, prinse în indicații speculative necesare observării lor. Prin urmare, vederea de ansamblu precede observația. Educația științifică deprinsă de sociolog din cultivarea celorlalte științe, îl învață să observe faptele sociale, conexiunea diverselor aspecte sociale.

Experimentul nu poate fi direct folosit în sociologie. Se utilizează însă experimentul indirect, care constă în observarea cazurilor patologice, perturbarea survenită prin cauze accidentale sau progresive. Așa sunt revoluțiile, care corespund bolilor organismelor vii.

Studiul cazurilor patologice în viața socială înlesnește experimentul deoarece, conform principiului lui Broussais⁵, patologul ascultă de aceleași legi ca și

⁴ Pierre-Simon, Marchiz de Laplace (1749-1827) a fost un savant francez a cărui operă a fost importantă pentru dezvoltarea matematicii, statisticii, fizicii și astronomiei. El a rezumat și a extins activitatea predecesorilor săi în lucrarea în cinci volume Mécanique Céleste (1799-1825). Această lucrare a tradus studiul geometric al mecanicii clasice la una bazată pe calcule, deschizând o gamă mai largă de probleme. În statistică, interpretarea bayesiană a probabilității a fost dezvoltată în principal de Laplace.

⁵ François-Joseph-Victor Broussais (1772-1838) a fost un medic francez. Broussais credea în importanța fiziologiei. El credea că bolile au loc atunci când funcțiile normale au eșuat sau au fost modificate. Teoria Broussais, cunoscută sub numele de fiziologie medicală, a susținut că unele boli sunt doar un rezultat al iritării din cauza excitației sau stimulării.

fenomenul normal. Prin urmare, și aici observarea și studierea patologicului este subordonată concepțiilor raționale, legilor sociologice.

Comparația, metoda comparativă, care a dat rezultate în biologie, poate să fie utilizată și în sociologie. Deși evoluția umană este unică, totuși, în diverse locuri și în timpuri diferite, umanitatea se află pe trepte diferite de evoluție, trepte care pot fi comparate util între ele. Și aici observarea, comparația, este precedată de o concepție noțională a evoluției umanității.

Observarea, experimentarea, comparația sunt precedate, deci, de teoretic, de o concepție rațională despre evoluția umanității. Concepția aceasta rațională este rezultatul unei metode proprii fenomenelor sociale și cu care se desăvârșește metoda pozitivă. Această metodă este cea istorică.

Metoda istorică îl duce pe Auguste Comte la examinarea istoriei. El arată că sociologia este o știință abstractă, că istoria, care este procedul ei esențial, nu poate fi istorie pur narativă. Există două feluri de istorie, două moduri de a concepe istoria: unul abstract și altul concret. Modul concret tinde să povestească în ordine cronologică o anumită suită de evenimente. Altă formă de istorie, care încă nu există, urmărește cercetarea legilor care stăpânesc dezvoltarea socială a speciei umane.

Diferența de obiect între aceste două forme de istorie antrenează și diferența de metodă. Dacă *pentru forma narativă* este suficientă povestirea lucrurilor așa cum s-au petrecut, prezentarea istoriei speciale a diferitelor popoare bazată pe cronicile provinciilor și a orașelor, plecarea de la documente, folosirea tuturor surselor și numai după aceea munca de combinație, *pentru forma abstractă* a istoriei, adică urmărirea înlănțuirii fenomenelor sociale, este nevoie de un alt procedeu. Aici trebuie să se țină seama de faptul că toate fenomenele se dezvoltă simultan și se influențează reciproc. Nu ne putem da seama de mersul unui fenomen social fără a fi conceput în

prealabil într-un mod general, mersul ansamblului. De aceea trebuie mai întâi să concepem cât se poate de general dezvoltarea speciei umane, să observăm și să legăm între ele progresele cele mai importante pe care le-a făcut ea succesiv în diferite direcții principale. Numai după aceea vom diviza în perioade și doar fenomenele de observat.

Concluzii

În încheiere menționăm că direcțiile principale diferite au fost numite de Comte, mai târziu, „serii sociale”, adică grupele de fenomene sociale dispuse pentru un studiu științific. Odată formate aceste grupe, sociologul caută să determine după ansamblul faptelor istorice, creșterea continuă a fiecărei dispoziții sau facultăți fizice normale, intelectuale sau politice, combinată cu descreșterea indefinită a dispoziției sau facultății opuse. De exemplu, tendința societății umane de a trece de la forma războinică la forma industrială, de la religia revelată la religia demonstrată etc. De aici se va scoate previziunea științifică a triumfului uneia și decăderea alteia, numai dacă această concluzie este conformă cu legile generale ale evoluției umanității.

Previziunea nu se poate baza numai pe cunoașterea prezentului. Aceasta trece la confundarea principalului cu secundarul, „la punerea manifestărilor zgomotoase ale unor progrese mai presus de tendințele profunde” și înșelarea asupra caracterului de înflorire a unor instituții care sunt în realitate în decădere. Înțelegerea Revoluției Franceze, de exemplu, nu se poate face numai din perspectiva secolului 18. Numai studiul „seriilor istorice” oferă înțelegerea prezentului și într-o anumită măsură prevederea viitorului. Ceva mai mult, sociologul trebuie să învețe să prevadă trecutul, adică să obțină o cunoaștere ra-

țională a lui și să deducă fiecare situație istorică din ansamblul antecedentelor ei. Aceasta este metoda istorică.

Metoda istorică, așa cum o concepe Comte, este limitată de un postulat ce stă la baza sociologiei sale. Acesta spune că *natura omului evoluează fără a se transforma*. Sociologia lui Comte devine, astfel, *știința naturii umane*. Sociologia devine un fel de psihologie, însă o psihologie care nu se bazează pe analiza introspectivă a individului ci pe analiza subiectului universal, umanitatea și istoria ei.

Sociologia este, astfel, o filosofie a istoriei sau știința umanității considerată în evoluția ei. Sociologia este încununarea și rezumatul tuturor științelor ce au precedat-o. Sociologia devine, astfel știință unică, adică filosofie. Știința umanității este centrul în jurul căruia se ordonează toate celelalte științe.

Referințe bibliografice

1. ANDREI, P. – *Sociologie generală*, ediția a IV-a, Editura Polirom și Fundația Academică “Petre Andrei”, Iași, 1997, *Concepția lui Max Weber asupra sociologiei*”.
2. ANTONI, C. – *From History to Sociology*, London, 1962.
3. BARNES, H.E. – *An Introduction to the History of Sociology*, Chicago Press, 1978.
4. DEMPFF, A. – *Les tendances sociales du temps présent* în *Les grands courants de la pensée mondiale contemporaine* sous la direction de M. F. Sciacca, *Les tendances principales* – second volume, Fischbacher & Marzorati, Paris, 1961.
5. DAVY, G. – *Sociologues d’hier et d’aujourd’hui*, Paris, P.U.F., 1950.
6. UNGUREANU, I., COSTEA, Șt. – *Introducere în sociologia contemporană*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1985.